

Keltské Hradiště u Stradonic – současný stav
poznání

Jan Šípek

Nymburk, březen 2001

Kapitola 1

Hradiště u Stradonic

„Na vysoké pláni, při ústí Habrovského potoka do Berounky, kde dnes rolník v kamenité půdě mělkou vede brázdu, kypěl někdy bujný život. Z povrchu zemského zmizelo znamenité město, o jeho někdejších bohatství vydávají svědectví zlaté a stříbrné mince, občas na povrchu půdy nalézané, jakož i drobné předměty ozdobné, při orání tak často se objevující.“

Josef Ladislav Píč: Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum, 1903

Jedno z nejdůležitějších českých a snad i evropských keltských oppid, Hradiště u Stradonic, stálo na kopci nad Berounkou, nad vesničkami Nižbor a Stradonice nedaleko Berouna. Okolí je dnes spíš známé jako chatařská oblast pro pražany, jedním ze známějších byl František Nepil, na kterého ve Stradonicích místní bardy rádi vzpomínají, památka nad vsí veřejnosti moc známa není.

Kopec zvaný Hradiště modeloval ze západu a z jihozápadu nenápadný Habrovský potok, ze severu Berounka. Nejpřirozenější přístupová cesta vzhůru vede po pozvolném svahu přímo ze Stradonic. Cesta, dodnes zvaná „hradištská“ vede souběžně s hlubokým korytem nepatrného potůčku, dnes převážně vyschlého. Pokud do koryta vstoupíme a prodereme se křovinami, po čase zjistíme, že se jedná v podstatě o zarostlou, zapomenutou cestu. Tou se v pravěku vstupovalo do Hradiště.

Napravo se tyčí ostrý sráz s dodnes jasně patrnými zbytky systému valů. I zleva nás obklopuje val a náznak opevněné pozice, kde mohla sídlit hlídka.

Obrázek 1.1: V zarostlém korytu potoka rozpoznáme cestu, používanou od pravěku. (foto: autor)

Nevyhnutelně se dostaneme na planinu, kamenitou, ale přesto zemědělsky obdělávanou. K cestě se z obou stran sbíhají stíny valů a tušit můžeme klešťovitou bránu. Na kopci nad námi, na severozápadě, nás upoutá dřevěný kříž, stojící v „dukátovém poli“, na místě, kde byl roku 1877 nalezen zlatý poklad. Vlevo od nás se táhne planina neobdělávaná, vlastně terasa, ohraničená z jihu příkrým umělým srázem, příznačně nazývaná „Vysoká mez“. Pokud bychom odbočili po valu dál, prošli bychom se okolo celého vrcholku kopce. Na několika místech je val přerušen výběžkem, kde mohla být pozice hlídky. Někde je vidět zbytek kamení a je evidentní, že se jedná o součást opevnění Hradiště.

Cestou ke kříži se k nám připojí ještě jedna cesta, jež stoupá vzhůru po severovýchodní straně kopce zhruba v od poloviny silnice mezi Nižborem a Stradonicemi. Když pokračujeme dále po cestě až k vrcholku kopce, zjistíme, že jsme se vlastně ocitli v sedle mezi vrcholky dvěma.

Napravo od nás, na severozápadě, je členitější a vyšší vrchol (381 m), sem badatelé staví Akropoli.

Nalevo, na jih, je vyvýšenina nižší (374 m), avšak s širší a velmi plochou planinou.

Sedlo mezi oběma vyvýšeninami – jak se podle valů zdá, samostatně opevněnými – se svažuje do příkrého údolí k Habrovskému potoku. Dolů je nejlepší běžet, dobývat tudy Hradiště pod palbou směrem vzhůru by se nám asi moc nechtělo. Přesto (proto?) tudy vedla další z cest k oppidu.

Na severu od Akropole se už Hradiště svažuje k Berounce, svah je přerušen opět náznaky několika řad valů a to nejen ve směru po vrstevnicích, ale i napříč. Zdá se, že rozčleňovaly Hradiště i uvnitř.

Nejvýstižnějším popisem tohoto místa je dokonalé ticho, slyšet je jenom roj

Obrázek 1.2: Valy a zástavba jsou dodnes patrné z teréních vln, jak ukazuje panoramatická fotografie. (foto: autor)

Obrázek 1.3: Údolí směrem k Habrovskému potoku. Byla tu i jedna z cest do Hradiště. (foto: autor)

Obrázek 1.4: Lovci duhovek s detektorem kovů (foto: autor)

drobných ptáčků, neustále přelétávajících nad Hradištěm. Člověk tu většinou nikoho lidského nepotká, sídlí tu ovšem stádo vysoké zvěře, obvykle se pasoucí na poli mezi Vysokou mezí a Hradištěm. Ráno, po dešti, večer, prostě skoro pořád, se v okolních úžlabinách válí mlha a skrývá tak i okolní civilizaci a vrchol Hradiště se vytrhává z času.

Dalším silným dojmem je *velikost*. Hradiště je skutečně monumentální, zabíralo téměř celý kopec. Celková rozloha se uvádí 82 ha.

A až zarážející je právě opuštěnost, klid, který na nejvýznamnějším českém oppidu v době zuřící keltománie panuje.

Vlastní zážitky

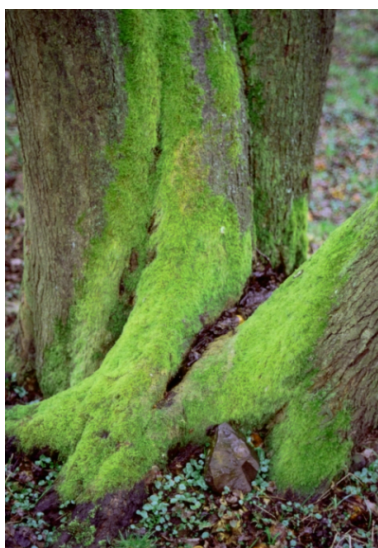
Úpně mimo rámec historického bádání patří mé osobní zážitky, které však v mých očích činí Hradiště ještě důležitějším a snad budou alespoň pro někoho zajímavé.

Při návštěvě v prosinci 2000 jsme na místě potkali dva muže s detektorem kovů a krumpáčem, brouzdající přeoraným polem. Když jsem je vyfotil, hrozili mi a nadávali, takže archeologové to nejspíš nebyli. Nakonec prchli v červené škodovce, kterou parkovali téměř v samotném srdci Hradiště. Od té doby si všímám neustále přítomných jamek na poli i na Hradišti, většinou vypadají čerstvě (viz fotka 1.5). Místní tvrdí, že se duhovky na kopci stále nacházejí a zájem zlodějů je toho možným důkazem. Starostka Nižboru tvrdí, že starousedlíci (kterých je v Nižboru a Stradonicích mezi víkendovými „pražáky“ prý již jen menšina) vrchol kopce ostře sledují a na lovce duhovek volají policii.

Jedné letní hvězdné noci kolem nás dlouhou dobu bloudilo něco velkého,

Obrázek 1.5: Jamka po kopání „hledáčů pokladů“. (foto: autor)

Obrázek 1.6: Keltové stromy uctívali, měli své posvátné háje, *druidové* se dokonce označují podle řeckého *drys*, strom. (foto: autor)

co vypadalo jako pes ztraceného druida a děsilo nás opravdu *příšernými* zvuky. Později jsme zjistili, že takové zvuky docela běžně vydávají ta plachá přežvýkavá dlouhonohá zvířata.

Nejsilněji na mě působí nenápadná skupinka stromů za jedním z valů, podél cesty ze Stradonic. Jsou zvláštním způsobem srostlé dohromady, pokryté zčásti mechem, vyrůstají uprostřed kruhu již brzy zjara svěží zelené trávy. Budí ve mě rozumovými pojmy nevyjádřitelný pocit úcty.

Souvisí to nejen s naším empirickým (leč neměřitelným) zjištěním, že stromy na místě keltského nebo halštatského osídlení mají většinou velmi zvláštní charakter. Dokonce se traduje, že archeologické legendy, jako B. Dubský, uměly místo osídlení v lese poměrně přesně identifikovat právě podle stromů.

Kapitola 2

Uskutečněné výzkumy

Málokdy lze říct, že nález pokladu by byl katastrofou. V případě Hradiště u Stradonic tomu tak bylo. Když tam byl 2. srpna 1877 nalezen poklad asi 200 keltských mincí, duhovek, v koženém vaku, stalo se místo magnetem pro samozvané archeology, kteří hradiště překopávali skrz naskrz. Situaci ještě zhoršili dělníci, v té době prouštění z hutí v Hýskově, kteří našli v hradišti zdroj příjmů. Archeologové, či spíše sběratelé starých předmětů, prý sídlili pod kopcem a nálezy od dělníků jen vykupovali. Dokonce se mluví o zlaté horečce a „českém klondajku“, zlato se ovšem prý ve větším množství nenašlo. Počet vyzdvížených předmětů se odhaduje na 100 000 [5, str. 9], jen malá část z nich skončila v soukromých sbírkách a později se stala majetkem různých evropských muzeí. Nejpočetnější se stala sbírka Dr. Štěpána Bergera, kterou odkoupil zemský výbor a uložil ji zemskému muzeu, Další větší sbírku shromáždil ředitel místních hutí Grosse, ta skončila v dvorním muzeu vídeňském.

Senzace vyvolaná nálezy brzy přitáhla pozornost archeologů, první řádný průzkum terénu provedl L. Šnajdr, který už v roce 1881 nakreslil první plán Hradiště.

Roku 1886 přebíral za *Museum království českého* (dnešní Národní muzeum) Bergerovu sbírku český historik Josef Ladislav Píč, který se současně zavázal nálezy dále prozkoumat. Píč byl tvůrcem rozsáhlých sbírek Musea, tyto sbírky zpřístupnil ve svých monumentálních Starožitnostech země České (1899-1909), které mají dodnes velkou vypovídací hodnotu.

Píč se vydal do Stradonic, ale zjistil, že všechno je již překopáno. Přesto však provedl alespoň základní průzkum. O Hradišti pak vydal druhý díl svých Starožitností země české. Celou polovinu díla tvoří fotografie předmětů ze sbírek vídeňského a pražského muzea, většinou v měřítku 1/1, některé

Obrázek 2.1: Josef Ladislav Píč [6]

dokonce kolorované (rok 1903!). Patrně podle nálezů z doby germánského osídlení přiřkl Píč hradiště Germánům a považoval ho mylně za Marobudum [3] (dodnes si to myslí někteří místní obyvatelé). Píčova interpretace archeologických nálezů vůbec byla odmítána již jeho současníky, dnes se soudí, že se snažil o včlenění archeologických nálezů do vlastní koncepce dějin, která se už v té době neslučovala s tehdejším stavem poznání. [4, str. 10] Lze to vidět i v díle o Stradonicích, kde sám nalézá mnoho podobností s dřívějšími keltskými nálezy, přesto se drží teorie Marobuda. Obrovský a dodnes nepřekonaný je ovšem jeho přínos faktografický.

Za keltské už Hradiště u Stradonic považoval francouzský archeolog J. Déchelette, který pracoval na výzkumu oppida *Bibracte na Mount Beuvray u Autunu*. Zaujala ho nápadná podobnost nálezů z Bibracte se stradonickými. Vydal srovnávací studii *Les fouilles du Mont Beuvray de 1897 à 1901* a dokonce se naučil česky, aby mohl Píčovu knihu o Stradonicích přeložit do francouzštiny. Vyšla v Lipsku roku 1906 jako *Le Hradischt de Stradonitz en Bohême* a zasloužila se o světovou proslulost Hradiště. [2] Svého času bylo dokonce celé vývojové stadium keltského osídlení u nás nazýváno *stradonická kultura*, dnes se však již tento pojem nepoužívá, protože nálezy podobné Stradonickým známe takřka z celého keltského světa.

Větší množství nálezů z té doby ovšem dosud nebylo publikováno.

Potřebu systematického prozkoumání místa počal naplňovat v roce 1929 tým Albína Stockého. Jednalo se zároveň o vůbec první moderní vykopávky na keltském hradišti v Čechách. Vykopávky a sondy se soustředily především v „podhradí“ (na mapě vyznačeno značkou 1929). Bohužel náhlá smrt Stockého zabránila publikaci výsledků a navíc se většina jeho nálezů a dokumentace ztratila v průběhu II. sv. války. Zbytek je uložen v Národním muzeu v Praze.

V šedesátých letech minulého (20.) století provedla archeoložka K. Motyková – Šneidrová průzkum osady, která stála přímo pod Hradištěm. Ten je však nad rámec této práce.

V roce 1981 proběhl ve východní části Hradiště, která měla být přetnuta plynovým potrubím pro místní sklárny, záchranný archeologický výzkum pod vedením Aleny Rybové a Petra Drdy. Místa výkopů jsou na mapce označena třemi obdélníky s popiskem 1981. Vykopávky byly poznamenány nedostatkem času (jen asi 10 týdnů) i pracovních sil. Soustředily se tedy především na místo vedení potrubí, výjimkou byl systém bran při vstupu do oppida. Průzkum odkryl mnoho domů v „podhradí“ (viz pokus rekonstrukci), stájí a dvorů, také část cesty. Nálezy tvořila hlavně keramika, bronzové předměty a kosterní pozůstatky. Archeologové důsledně zmapovali půdní profily, odborníci pak analyzovali vzorky půd z botanického hlediska, tedy hledali výskyt pylů dalších složek rostlin. Vzniklá archeobotanická studie byla potom první studií tohoto druhu o keltském oppidu v Čechách. Po zpracování nálezů vydali autoři výzkumu v roce 1994 zprávu *Hradiště by Stradonice. Rebirth of a Celtic Oppidum*. [5]

Kapitola 3

Pokus o rekonstrukci

Nejsnadněji dnes můžeme (narozdíl třeba od akropole) rekonstruovat systém opevnění, jehož pozůstatky jsou i v dnešní krajině nejpatrnější (od jemných terénních vln až po poměrně příkrý sráz na *Vysoké mezi*). Z vykopávek (Píčovských i moderních) víme, že val byl nejspíše velmi podobný tzv. pravé keltské zdi (murus galicus, obr. 3.2), ne však zcela shodný. Jeho hlavní oporou byly sloupy zakotvené v zemi, mezi nimi stála zeď z kamenů, jak upozorňuje J. L. Píč, místy až 2 m široká. Z vnitřní strany zdi vybíhaly opěrné horizontální trámy, zaházené kameny a zeminou, takže jednak val zpevňovaly a činily obtížně prorazitelným, a zároveň vytvářely rovnou terasu, na níž měli pohodlný přístup bojovníci, mohly na ní stát domy. Na terase pak stála další zeď. [5] (viz obrázek 3.1) Tento typ opevnění známe i z jiných oppid.

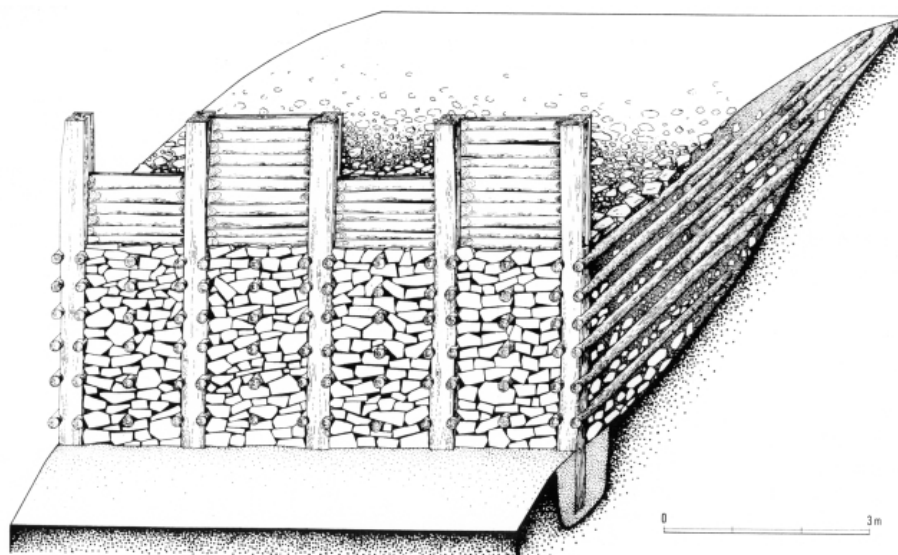
Pravá keltská zeď se liší tím, že nemá ony vertikální dřevěné pilíře na vnější straně stavby a proto se dá velice nesnadno zapálit. Dále zeď je v celé šířce konstruována z vázaného zdiva a teprve za ním je násep z hlíny. (viz obrázek 3.2).

Hlavní brána na východě byla klešťovitého druhu a navíc ještě dvojitá. Klešťovitá brána byl typický keltský opevňovací prvek. prvek – valy z obou stran byly vlastně prodlouženy a navzájem se překrývaly. Mezi nimi vznikla uměle zúžená ulička, která se dala snáze kontrolovat. V pozdější stavební fázi vznikla před branou první (na přiložené mapě a půdorysu na obrázku 3.5 pod kódem A₁) ještě brána druhá (A₂). Jejím účelem bylo nejen posílení obrany vytvořením druhé linie valu, ale i uzavření pramenu vody (který je mimochodem dodnes živý) dovnitř hradiště, jak vidíme na rekonstrukci na obrázku 3.3. Tento systém byl nejen velmi bezpečný, ale musel mít i silný psychologický efekt. Případný návštěvník Hradiště musel projít mohutným kamenným koridorem se dvěma zúženými místy, mezi nimiž se cesta točila ve tvaru písmene S, jak to můžeme vidět dodnes (viz foto 3.4).

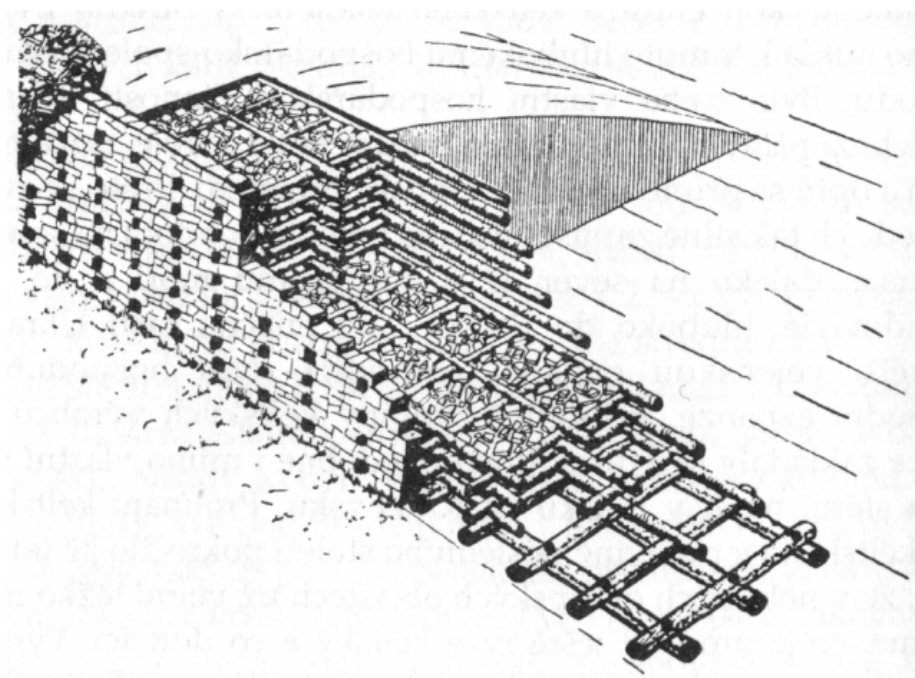
Další brána byla pravděpodobně na severovýchodě u řeky, kudy vede druhá ze současných cest na Hradiště, ovšem důkazy jsou sporé. Na severu se dá předpokládat přístupová cesta k brodu přes Berouнку (na schématu označená jako C). Poslední z bran vedla nejspíše západním směrem dolů k Habrovskému potoku.

Samotné hradiště bylo rozděleno na dvě hlavní části:

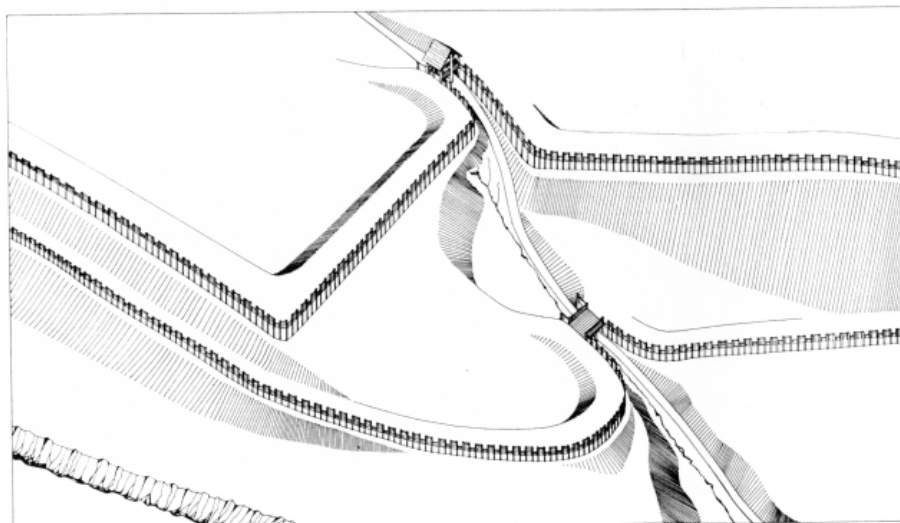
1. **centrální oblast** – „hrad“, ležící na obou pahorcích ve vyšších polohách

Obrázek 3.1: Moderní rekonstrukce ohrazení oppida u Stradonic. (ilustrace: [5])

Obrázek 3.2: Pravá keltská zeď (murus gallicus). (ilustrace: [1])

Obrázek 3.3: Rekonstrukce systému dvojité klešťovité brány na východě. Přední brána vznikla později. (ilustrace: [5])

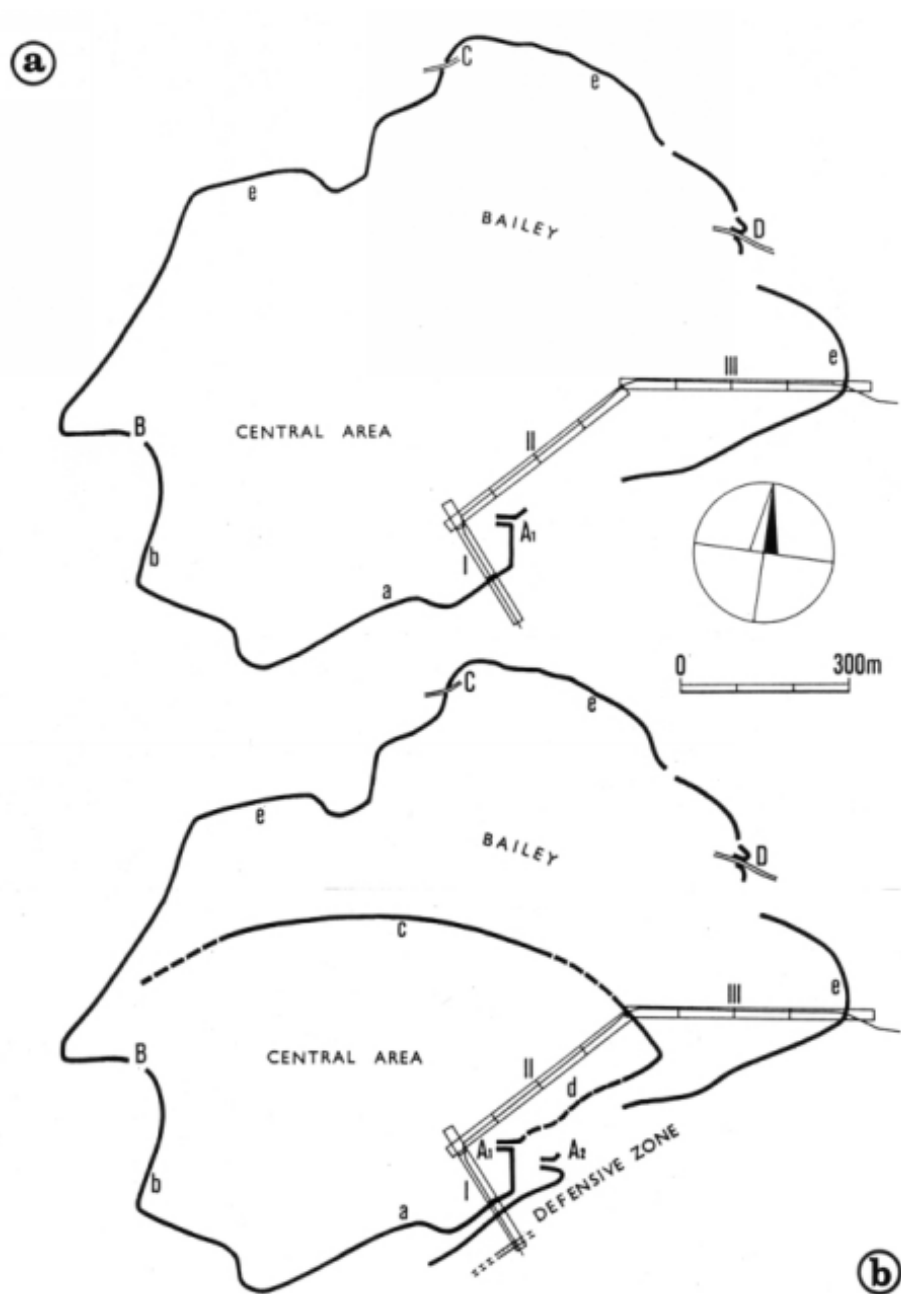
Obrázek 3.4: S dobrou představivostí si východní bránu můžeme představit zde. Patrná je cesta ve tvaru písmene S a v náznacích valy, přicházející k vnitřní bráně. (foto: autor)

kopce. Podle vzoru jiných oppid zde můžeme očekávat kultovní centrum (obvykle na vyšším pahorku) a centrum světské moci. Většina prostoru byla bezohledně překopána počátkem století, navíc je poměrně mělce pod zemí skála, takže dnešní informace jsou dosti sporé.

2. „**podhradí**“ – rozlehlá plocha za valem centrální oblasti, velmi hustě osídlená, zvláště na východním a severním svahu. S výskytem domů, polozahrabaných, nebo i na povrchu, řemeslných a uměleckých dílen, studen a cisteren, stájí pro hospodářská zvířata.

V pozdější stavební fázi byly obě části od sebe odděleny dalším valem a vytvořily tak dvojitý systém opevnění. V době největšího zalidnění Hradiště, se však osídlení nejspíš rozpínalo i vně valů.

Typický dům byl 4-5 m dlouhý, 3-4 m široký, zapuštěný na půl metru do země, některé však stály i přímo na povrchu. K některým byly připojeny čtverhranné menší jámy, v době Píčově označované jako dílny, stopy odlévání bronzu a železářské práce se však našly i a na úrovni země, což této teorii neodpovídá. [3]

Obrázek 3.5: Půdorys obou stavebních fází. Dole je fáze pozdní, s oddělenou centrální oblastí (central area) a podhradím (bailey). Brány jsou vyznačeny značkami A₁, A₂, B, C, D. Obdélníky označené I, II a III jsou oblasti vykopávek z roku 1981, popsaných v díle [5]. (ilustrace: [5])

Kapitola 4

Život na Hradišti, spojení se světem

Stradonice byly podle dnešních historiků jedním z nejdůležitějších oppid v Čechách, podle některých měřítek ještě důležitější, než rozsáhlý pevnostní systém Závist u Zbraslavi, vzdálený od Stradonic jen 29 km. [4] Narozdíl od vojensky a kultovně orientované Závisti měly být Stradonice spíše střediskem obchodním a výrobním.

4.1 Srovnání s Bibracte

Světový význam dodává Stradonicím srovnání s oppidem *Bibracte* ve Francii na hoře *Mount Beuvray*, asi 27 km od dnešního města Autun, hlavním střediskem kmenu Haeduů. Sám Gaius Iulius Caesar ve svých Zápiscích o válce galské popisuje *Bibracte* jako největší a nejbohatší město v Galii. Z podnětu císaře Napoleona III. se uskutečnil na oppidu v druhé pol. 19. stol. rozsáhlý archeologický průzkum vedený *J. G. Bulliote*m a *J. Déchelette*m (viz strana 7). Výsledky potvrdily Caesarovu charakteristiku *Bibracte* jako velmi významného místa. Objevena byla tzv. pravá keltská zeď (*mur*us gallicus), která uzavírala plochu asi 135 ha. Uvnitř byla nalezena čtvrť nejbohatších obyvatel (nobility), na nejvyšším místě kopce forum a poblíž svatyně – sice až z doby římské, nicméně s jistě starší tradicí. Archeologové vykopali i celou čtvrť řemeslníků – našli kovářské, hrnčářské a další dílny a dokonce mincovnu.[4] Oppidum sloužilo i jako obchodní centrum, vykopávky odkryly zásobárny obilí a při nich našly velké množství mincí různých keltských kmenů.

Vzrušení v historických kruzích vzbudilo právě srovnání s oppidem u Stradonic. Nejenže na druhém pólu keltského světa bylo nalezeno sídlo s velmi podobnou kulturou. Některé nálezy se dokonce shodovaly – v *Bibracte* nalezená ozdobná hlavička muže se sešikmenýma očima je pravděpodobně odlita ze stejného kadlubu jako hlavička ze Stradonic.[3]

Obrázek 4.1: Mapa významných míst a nalezišť keltského světa. Vyznačena jsou i oppida *Bibracte* a *Stradonice*. (mapa: [1])

4.2 Mincovnictví

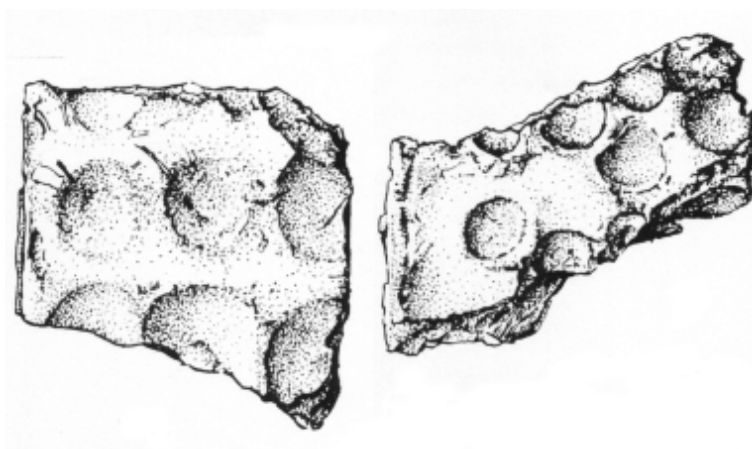
Na Hradišti se nepochybně razily mince. Nalézáme zde nejen mince bronzové, stříbrné a zlaté, ale i hliněné destičky s důlky na odlévání polotovarů mincí („střížků“). Tyto formy byly nalezeny i ve vrstvách nejstarších valů Hradiště, z čehož můžeme usuzovat, že se zde mince vyráběly již před vybudováním opevnění. [5]

Keltové ocenili význam mincí jako výměnné hodnoty už ve 4. století př. n. l. při válečných taženích do Řecka a do Itálie, kdy činily část kořisti, keltští žoldníci v cizích službách v nich také dostávali svou odměnu. Když se postupně Galové opřeli o svou domácí výrobu, a vlastní měna byla nutností pro rozvoj hospodářství, inspirovali se právě mincemi řeckými. Nejstarší mince razili od 2. století př. n. l. a napodobovali jimi statéry Alexandra III. Makedonského. Ražba je postupem času hrubší, vzdaluje se od originálu, Keltové napodobeninám přidávají vlastní prvky, nápisy (latinkou), nejspíše jména kmenových náčelníků. Razilo se z kovu, který byl v dané oblasti k dispozici – na západě kolovaly mince ze zlata i ze stříbra, na východě v Karpatské kotlině byly rozšířeny mince stříbrné. [1] U nás se zpracovávalo hlavně zlato, zdrojem byla jistě Otava (*Atava* prý v jazyce Keltů znamenalo „bohatá řeka“), z níž se rýžovalo odedávna. V Modlešovicích na Otavě dokonce B. Dubský našel chatrč keltského rýžovníka. Zdá se, že se rýžovalo také na Sušicku.

Na Stradonicích se z těchto napodobenin „nebarbarských mincí“ našly například zlaté ražby s hlavou Pallas-Athény na aversu (líci), na reversu (rubu) však nesly už motiv keltský, postavu bojovníka se štítem, opaskem na kyčlích a zdviženým kopím.

Obchodem se do Stradonic (a Bibracte) dostaly mince ze Rhody, Emporionu a dalších kolonií v severní části Iberského poloostrova.

Dalším důkazem čilého obchodního spojení se světem jsou galské mince ražené po vzoru římských republikánských denárů z 2. století, s koněm a leg-

Obrázek 4.2: Hliněné formy na odlévání polotovarů miskovitých mincí. (ilustrace: [5])

endou Kal, Kaledu, nalezené nejen na Stradonicích, ale i v proslulé (snad celní?) stanici *La Tène*, podle níž dostalo pojmenování celé období *latěnu*.

Z rozhraní 2. a posledního století př. n. l. pocházejí zlaté ražby se zhrublou podobou hlavy na aversu a s běžícím nebo klečícím mužem se zkříženými tyčinkami v pravé ruce a statéry se stočeným drakem s otevřenou tlamou na reversu, které jsou v Čechách hojně rozšířené.

Pověstné duhovky (*Regenbogenchüsselchen*), po nichž se pachtí hledači na místech s dřívějším keltským osídlení, získaly své označení podle toho, že se nacházejí většinou po dešti, a lesknou se na sluníčku (tedy ve chvíli, kdy se objevuje duha). [1]

„Tady letos ještě nepršelo,“ vyprávěl nám pan Kadlec ze Stradonic, „tak se moc duhovek neurodilo. Ono nesmí pršet málo, aby se ty duhovky očistily, ale ne moc, aby se zase nezanesly.“

Duhovky jsou rozšířeny hlavně v Bavorsku, ale nalézají se od východní Francie až po Čechy. Jako motiv se na nich objevuje do kruhu stočený drak a na reversu torques (typický keltský nákrčník – viz dále) se šesti koulemi, později už jen dračí nebo ptačí hlava – právě ty patří ke Stradonickým nálezům.

Na Hradišti se setkávalo velké množství rozmanitých mincí a některé z nich se zde jistě razily. Ze stříbrných to nejspíš byly platidla o váze 0,4 s hlavou na aversu a s koněm s perlovitou hřívou ve skoku na reversu.

Nalezené malé miskové váhy mohly sloužit v mincovně k odvažování zlata před tavením, nebo i k převažování již existujících mincí. To bylo praktické proto, že mince zřejmě mohla vydávat všechna větší produkční centra (u nás byla dokázána ražba ve venkovských osadách na Novostrašecku) a pro ražbu platila jenom všeobecná pravidla – hodnota mincí se tedy při směně určovala podle váhy a kvality kovu.[1]

4.3 Obchod

Oppida bývala centry obchodu. Že tomu tak bylo i na Stradonicích, potvrzují nejen nálezy zmíněných mincí z keltského i nekeltského světa. K obchodním

účelům mohl sloužit i kostěný rámeček na voskovou tabulku, do níž se daly činit záznamy, našla se i hladítka a rydla k psaní.

O stycích s Římem se dozvídáme z některých nalezených antických předmětů (spony, bronzové nádoby, gemy, prsteny), ale například i z římské vinné amfory. Římané od Keltů obvykle odebírali obilí, maso, slaninu, šunku a vlnu.

Bohatství obyvatel Hradiště nepochybně rostlo, svědčí o tom zlomky nalezených klíčů od zámků.

4.4 Obživa

Systém zásobování stradonického oppida není zatím příliš jasný, protože kolem není moc úrodné půdy, oppida vůbec u nás leží mimo hlavní úrodné oblasti.

V každém případě bylo už v době prvních vykopávek nalezeno ohromné množství kostí dobytka i zvěře. J. L. Píč, citující starší zdroj¹, uvádí, že jich každý rok bylo vykopáno 3000q, celkem asi 30 vagonů. V té době se prodávaly na zpracování na hnojivo spodium. Poslední výzkum samozřejmě provedl analýzu nalezených zvířecích kostí a již zmíněných pylů. Vyjmenujeme-li si teď jídelníček Keltů ze Stradonic, jistě nám až zarážejícím způsobem připomene náš. Největší podíl (asi 40% kostí) tvořil hovězí dobytek, těsně ho následovala prasata se 38%. Dále Keltové pěstovali ovce, kozy, koně, na dvorcích nesměl chybět pes, slepice (latinsky *Gallus gllus f. domestica!*) a sem tam nějaká husa.

Z obilí převládala pšenice (*Triticum dicoccum*, méně *Triticum aestivum*) následovaná ječmenem a ovsem. Žito se na Hradišti vyskytlo spíš vzácně. Z luštěnin převládal hrách, nepotvrzený, i když možný je výskyt vikve.

Zjištění se shodují i s nálezy ze Závisti. [5]

Nalezeny byly také nástroje na zpracování obilí – srpy, kosy a ruční mlýnky.

4.5 Kovářství, slévačství, emailérství

Stradonice zcela jistě vyráběly i železo a železné výrobky. Zdroje rudy jsou položeny nedaleko a důkazem tavby je i struska, kterou doteď můžete najít v Habrovském potoce. Samozřejmě své místo na Hradišti měli i kováři, našly se po nich specializované nástroje, kladiva, kovadlinky.

Dokázáno je i odlévání bronzu, v souboru nálezů jsou kadluby, kelímky na tavení bronzu, odpad z práce ap. Snad nejčastěji zobrazovaným předmětem ze Stradonic je soška nahého muže se zdůrazněným přirozením, držící v pravé ruce trubku neznámého účelu, snad hudební nástroj (viz obr. 4.3). Velmi častými jsou nálezy pronzových loukot'ových koleček, často ozubených, dnes bychom řekli, že se jedná o součástky hodinového stroje. [3] Jedná se o symbol keltského boha *Taranise*, pána nebes. V galštině byl *Taranis* odedávna spojen se symbolem kola, vyskytuje se na nesčetných keltských památkách a je přirovnáván k vládci panteonu. Někdy drží v ruce právě kolo, jindy blesk, *taran* ostatně keltsky znamená hrom.

¹Hochstetter: *Die alter Thümer von Hradischt. Mitth. Anthr. Wien.*

Obrázek 4.3: Soška muže s trubkou. (foto: [4])

Velmi rozvinuté bylo umění emailérské, neboli umění smaltu. Smaltem Keltové zdobili kovové výrobky, obvykle se potřely surovinou pro sklovinu (sklářský písek, oxidy podle požadované barvy) a daly se zapéct do pece. Výzkumníky opět zarazí, že emaily na Stradonicích nesou rysy téměř shodné s *Bibracte*.

K nálezům samozřejmě patří keramika, šparky, obvyklé *torques*, nákrčníky, které byly možná předmětem kultu.

4.6 Zvláštní nálezy

K nálezům, které mohou současného člověka zarazit, patří funkčně vytríbené lékařské nástroje – ušní lžičky, pinzety a spony. [3] Na kostrách z keltských hrobů našli antropologové mimo jiné i stopy po úspěšně zhojených trepanacích lebeční kosti (ale také pozůstatky po lidech, kteří při takových zákrocích zemřeli).[6]

Zajímavý je i úlomek lidské lebeční kosti s vyrytými koncentrickými (soustřednými) kroužky, stejnými, jakými je vyzdobena některá keramika z Hradiště, nebo jaké určují počet bodů na hracích kostkách. [3] V keltském kontextu můžeme význam nálezů trochu zpřesnit. Hlava byla často považována za symbol člověka, o čemž svědčí kult useknutých hlav, jak ho popisuje Jan Filip [1]. Častým nálezem jsou tzv. rondely, kolečka, která si Keltové vysekávali z lebek nepřátel či významných osobností a pak je provrtané nosili na krku.

Obrázek 4.4: Bronzové předměty nalezené na Stradonicích, dnes uložené v Národním muzeu v Praze. (foto: [1])

Kapitola 5

Vybraná bibliografie k problematice Keltů

- Adámek, F.*: Halštatský pohřeb v Býčí skále. Blansko, 1972.
- Balbín, B.*: Krásy a bohatství české země. Přel. H. Businská. Praha, 1986.
- Bauerová, Anna*: Návrat na pohoří Zlatého koně. Praha, 1978.
- Bauerová, Anna*: Zlatý věk země Bójů. Praha, 1988.
- Bauerová, Anna*: Zlato, král kovů. Průvodce pro mládež k výstavě Zlatá země Gabreta. Praha, Národní technické muzeum, 1994.
- Bauerová, Anna*: Keltové v Čechách. Průvodce po památkách keltské kultury. Praha/Litomyšl, Paseka, 1996.
- Benadík, B. & Vlček, E. & Ambros, C.*: Keltské pohrebiská na juhozápadnom Slovensku. Bratislava, 1957.
- Böhm, Jaroslav*: Naše nejstarší města. Praha, 1946.
- Böhm, Jaroslav*: Kronika objeveného věku. Praha, 1941.
- Brunaux, J. L.*: The Celtic Gauls: Gods, Rites and Sanctuaries, Paris.
- Břeň, Jiří*: Černé náramky v českém latěnu. Praha 1955.
- Břeň, Jiří*: Zlaté předměty z keltského oppida ve Stradonicích u Berouna. in: AUC 3, 1959 (1960).
- Břeň Jiří*: Význam spon pro datování keltských oppid v Čechách. SbNM XVIII-A, 1964.
- Břeň, Jiří*: Třísov (Oppidum), Praha, 1966.
- Bouzek, J. et al.*: Dějiny archeologie II., Praha, 1984.
- Budinský, P.*: Keltské kostrové hroby z Podkrušnohoří ve sbírce teplického muzea, Teplice, 1983.
- Buchvaldek, M. et al.*: Dějiny pravěké Evropy. Praha, 1985.
- Burian, J. & Moučková B.*: Záhadní Etruskové. Praha, 1974.
- Caesar, Gaius Julius*: Zápisky o válce galské. In: Válečné paměti. Přel. I. Beneš. Praha, 1972.
- Cashman et al.*: Identical microsatellite haplotype found in cystic fibrosis chromosomes bearing mutation G551D in Irish, English, Scottish, Breton and Czech patients. in: Human Heradity 45, 1995.
- Dalimilova kronika. Praha, 1948.
- Daněk, A.*: Báje českého Pošumaví. Praha, 1912.
- Dawson, Ch.*: Zrození Evropy. Praha, 1994.

- Dehn, W.*: Les oppida celtiques de la Tène. II et III en Bohême et en Moravie. in: *Celticum IX*, 1964, Rennes.
- Déchelette, J.*: Les fouilles du Mont Beuvray de 1897 à 1901, Paris, 1904.
- Dějiny pravěku a starověku I-II. Red. J. Pečírka. Praha, 1982.
- Dobiáš, J.*: Dějiny čs. území před vstupením Slovanů. Praha, 1964.
- Drda, Petr & Waldhauser, Jiří & Čížmář, M.*: Oppida und Viereckschanzen. AR, XXIII, 1971.
- Drda, Petr*: Keltské oppidum Hrad u Nevězic. In: AR, XXXIX, 1987.
- Drda, Petr & Rybová, Alena*: Keltové a Čechy. Praha, Academia, 1998.
- Dubský, B.*: La Tène jižních Čech. Strakonice, 1932.
- Dubský, B.*: Hradiště Sedlo u Sušice. PA, XXXIX, 1933.
- Dubský, B.*: Pravěk jižních Čech. Blatná, 1949.
- Dvořák, F.*: Knížecí pohřby na vozech ze starší doby železné. Praha, 1938.
- Fialová, L. et al.*: Dějiny obyvatelstva českých zemí, Praha, 1950.
- Filip, Jan*: Umělecké řemeslo v pravěku. Praha, 1941.
- Filip, Jan*: Pravěké Československo – La Tchécoslovaquie préhistorique, Praha, 1948.
- Filip, Jan*: Praha pravěká. Praha, 1949.
- Filip, Jan*: Keltská společnost v době laténské – La société celtique a l'époque de La Tène. AR V-1953.
- Filip, Jan*: Keltové ve střední Evropě – Die Kelten in Mitteleuropa, Praha, 1956.
- Filip, Jan*: Rod a rodina v předkeltském a keltském prostředí. PA 1961.
- Filip, Jan & Buchvaldek, M. & Sláma, J.*: Evropský pravěk. Praha, 1962.
- Filip, Jan*: Keltská civilizace a její dědictví. Praha, Academia, 1995.
- Filipová, Alena*: Archeolog Jan Filip ve vzpomínkách. Praha, Academia, 1995.
- Fridrichová, M. et al.*: Praha v pravěku. Praha, 1995.
- Franz, L.*: Eine keltische Niederlassung in Südböhmen. Praha, 1942.
- Fraser, J. G.*: Zlatá ratolest. Přel. I. Herold. Praha, 1994.
- Frolík, J. & Smetánka, Z.*: Archeologie na pražském hradě. Praha/Litomyšl, 1997.
- Glob, P. V.*: Lidé z bažin. Přel. J. Rak. Praha, 1972.
- Grenier, A.*: La Gaule Romaine. An Economic Survey of Ancient Rome. Baltimore 1937.
- Grenier, A.*: Les Gaulois. Paris 1945.
- Grenier, A.*: La Gaule celtique. Paris 1945.
- Hájek, Václav z Libočan*: Kronika česká. Praha, 1981.
- Henry, F.*: Early Christian Irish Art. Dublin, 1954.
- Herm, G.*: Kelti. Přel. K. Dlouhý. Bratislava, 1985.
- Holder, A.*: Alt-celtischer Sprachsatz. Leipzig, 1897.
- Horák, B.*: Gallové v českých zemích. Spisy Masarykovy university v Brně, Brno, 1923.
- Hrala, J.*: Knovízská kultura ve středních Čechách. Praha, 1974.
- Hrala, J.*: Malý labyrint archeologie. Praha, 1976.
- Jandová, L.*: Keltském oppidum u Hrazan. AR IV/1952, VII/1956.
- Kovářík, J.*: Historie pod panely – socialistický výstavba Prahy a nové archeologické výzkumy, Praha, 1983.
- Kovářík, J. & Havel, J. & Novotný, P.*: Kde bydlely Venuše, Praha, Albatros, 1983.
- Kožík, F.*: Die Bretagne – Tochter des Ozeans. Leipzig, 1976.
- Král, J.*: Kde se rozkládal Vyšehrad. IV. Bydžov, 1947 (Závist u Zbraslavi).
- Kruta, V.*: L'art celtique en Bohême, Paris, 1975.
- Kruta, V.*: Les Celtes, Paris, 1978.

- Livius, T.*: Dějiny. Praha, 1871.
- Lutterer, I. & Kropáček, L. & Huňáček, V.*: Původ zeměpisných jmen. Praha, 1976.
- Lutterer, I. & Majtán, M. & Šrámek, R.*: Zeměpisná jména Československa. Praha, 1982.
- Mabinogi, keltské pověsti. Přel. J. Vilikovský. Praha, 1965.
- Mandelová, H.*: České země v pravěku, Praha 1997.
- Martel, H. M.*: See through History – The Celts. Erlangen, 1995.
- Maudit, J. A.*: Keltové. Přel. L. Veselá. Praha, 1979.
- Moscatti, S. et al.*: Les Celtes. Venezia, 1991.
- Motyková, K. & Drda Petr & Rybová Alena*: Závist, keltské hradiště ve středních Čechách, Praha, 1978.
- Motyková-Šneidrová K.*: Osada pod Hradištěm u Stradonic. in: PA LIII, 1962
- Nejedlý, Zdeněk*: Dějiny národa českého I. Praha 1953.
- Neustupný, E.*: Demografie pravěkých pohřebišť. Praha, 1983.
- Nekvasil, J.*: Knížecí pohřeb na Býčí skále. Prno, 1967.
- Neustupný, J.*: Pravěké náměty v umění. Praha, 1954.
- Neustupný, J. et al.*: Počátky šperku. Praha, 1955.
- Neustupný, J. et al.*: Pravěk Československa. Praha, 1960.
- Norton-Taylor, D.*: The Celts. New York, 1974.
- Oliva, P.*: Pannonie a počátky krize římského impéria. Praha, 1956.
- Ondrouch, V.*: Keltské mince typu Biatec z Bratislavy. Bratislava 1958.
- Palivec, V.*: Pověsti Zlatého koně. Praha, 1964.
- Palivec, V.*: Bójské pověsti. Praha, 1976.
- Píč, Josef Ladislav*: Starožitnosti země české: Kostrové hroby s kulturou marskou čili latěnskou a Bojové v Čechách. Praha, 1902.
- Píč, Josef Ladislav*: Starožitnosti země české: Čechy na úsvitě dějin. Svazek 2.: Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum, Praha, nákladem vlastním, 1903.
- Píč, Josef Ladislav*: Le Hradischt de Stradonitz en Bohême, Leipzig, 1906.
- Pieta, K.*: Liptovská Mara, hradisko a komplex včasnohistorických sídlisk. Nitra, 1975.
- Piggott, Stuart*: The Druids. London, 1985.
- Pleiner, Radomír*: Základy slovanského železářského hutnictví v českých zemích. Praha, 1956.
- Pleiner, Radomír*: Staré evropské kovářství. Praha, 1972.
- Pleiner, Radomír*: Otázka státu ve staré Galii. Praha, 1979.
- Pleiner, Radomír*: The Celtic Sword. Oxford, 1993.
- Pleiner, Radomír & Rybová, Alena et al.*: *Pravěké dějiny Čech*, Praha, Academia, 1978.
- Pleinerová, I.*: Březno. Praha, 1975.
- Pleinerová, I. & Pleiner Radomír*: Latěnské osídlení lounského Poohří. varia Archaeologica, 1981.
- Procházka, A.*: Galská kultura na Vyškovsku. Slavkov u Brna, 1937.
- Plinius Starší*: Kapitoly o přírodě. Přel. F. Němeček. Praha, 1974.
- Rybová, Alena & Soudský, B.*: Libenice. Keltská svatyně ve středních Čechách – Sanctuaire celtique en Bohême centrale. Praha, 1962.
- Rybová, Alena & Drda, Petr*: *Hradiště by Stradonice*. Rebirth of a Celtic Oppidum, Praha, Archeologický ústav AVČR, 1994.
- Sankot, P.*: Keltové ve středních Čechách. Praha, 1979.

- Sedláček, A.* Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory, lesy. Praha, 1920.
- Sklenář, Karel:* Památky pravěku na území ČSSR. Praha, 1974.
- Sklenář, Karel:* Ještě k otázce českých „menhirů“. Památky a příroda č. 9, 1984.
- Sklenář, Karel:* Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. Praha, 1992.
- Sklenář, Karel:* Pravěk na soutoku. Mělník, 1998.
- Stejskal, M.:* Labyrintem tajemna aneb Průvodce po magických místech Československa. Praha, Paseka, 1991.
- Stocký, Albín:* Čechy v době železné. Praha, 1933.
- Šimek, E.:* Keltové a Germáni v našich zemích. Brno, 1934.
- Šimek, E.:* Poslední Keltové na Moravě. Brno, 1958.
- Špůrek, M.:* Menhiry v Čechách. In: Památky a příroda, č. 1, 1984.
- Storch, E.:* Praha pravěká. Praha, 1916.
- Tacitus, P. C.:* Letopisy. Přel. A. Minařík a A. Hartmann. Praha, 1975.
- Vaněček, V.:* Keltská a germánsko-římská kapitola z dějin státu. Právněhistorické studie III, Praha, 1957.
- Venclová, N.:* Keltské svatyně. Dějiny a současnost, č. 3, 1991.
- Waldhauser, Jiří:* Keltské opevněné (?) sídliště, kultovní objekt a pohřebiště u Železnic (okres Most) a nález keramického importu na keltském sídlišti u Všečlap (okres Teplice). Teplice, 1977.
- Waldhauser, Jiří:* Keltové na Jizeře a v Českém ráji. Praha/Mladá Boleslav, 1996.
- Waldhauser, Jiří et al.:* Jak se kopou keltské hroby, Praha, Lidové noviny, 1999.
- Wocel, J. E.:* Grundzüge der böhmischen Alterhumskunde. Praha, 1845.
- Wocel, J. E.:* Pravěk země České. Praha, 1868.
- Zachar, Lev:* Keltské umenie na Slovensku. Bratislava, Tatran, 1987.
- Zelinka, F. V.:* Sbírká lidového podání z Berounska. Beroun, 1895.
- Zikmundová, E.:* Chov zemědělských zvířat na sídlištích doby laténské. Vlastivědný sborník Podbrdská, 1972.

Použité zkratky:

AR – Archeologické rozhledy

AUC – Acta Universitatis Carolinae

PA – Památky archeologické

SbNM – Sborník Národního muzea v Praze (Acta Musei nationalis Pragae)

Kapitola 6

Poděkování

Děkuji...

...*Ivaně Peškové*, profesorce dějepisu Gymnázia Jiřího z Poděbrad, bez níž by mé cesty vedly do horších končin, za rady a pomoc

...*Hademu*, holotropnímu Keltovi, za báječné místo a poskytnutí fotek

...*Petru Linhartovi* a skupině Majerovy brzdové tabulky za muziku a inspiraci

...*knižovně AÚ AV ČR* za poskytnutí některých materiálů

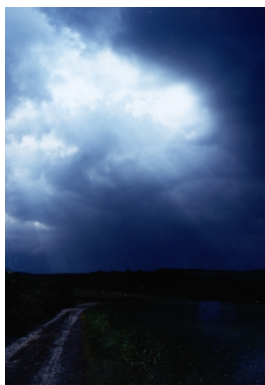
...*svému dědečkovi* za štědrnou podporu

...*Detvan, Jin*, za *synergii*

Elektronická verze této práce je na webové adrese <http://eldar.cz/kangaroo/seminarky>.

Patrně se (jednou) stane součástí větší internetové stránky o Keltech

(<http://eldar.cz/kangaroo/keltove>).

Hradiště (foto: Hade)

Literatura

- [1] Filip, Jan: *Keltská civilizace a její dědictví*. Praha, Academia, 1995. 260 stran.
- [2] Filip, Jan: *Keltové ve střední Evropě*, Praha, Nakladatelství Československé akademie věd, 1956.
- [3] Píč, Josef Ladislav: *Čechy na úsvitě dějin. Svazek 2.: Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum*, Praha, nákladem vlastním, 1903.
- [4] Pleiner, Radomír & Rybová, Alena et al.: *Pravěké dějiny Čech*, Praha, Academia, 1978.
- [5] Rybová, Alena & Drda, Petr: *Hradiště by Stradonice. Rebirth of a Celtic Oppidum*. Praha, Archeologický ústav AVČR, 1994.
- [6] Waldhauser, Jiří: *Jak se kopou keltské hroby*, Praha, Lidové noviny, 1999.